

Mrozewicz Leszek, *Nowe municipia w Mezji Dolnej (Komunikat)*, „Balcanica Posnaniensia. Acta et Studia” 1995, t. 7, s. 379–383.

<https://doi.org/10.14746/bp.1995.7.36>

<https://pressto.amu.edu.pl/index.php/bp/article/view/54234>

Instytucją przechowującą materiały źródłowe jest Biblioteka Collegium Historicum Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

<http://bch.amu.edu.pl>

Zadanie zostało zrealizowane w ramach konkursu „Społeczna odpowiedzialność nauki II – Wsparcie dla bibliotek naukowych”. Projekt zatytułowany „Digitalizacja archiwalnych wydań czasopism naukowych zgromadzonych przez Bibliotekę Coll. Historicum UAM”. Projekt dofinansowany ze środków budżetu państwa, przyznanych przez Ministra Nauki w ramach Programu Społeczna odpowiedzialność nauki II. Wsparcie dla bibliotek naukowych (umowa nr BIBL/SP/0092/2024/02 z dnia 05.12.2024). Całkowita wartość projektu: 247 236,00 zł. Kwota dofinansowania: 220 836,00 zł.

The institution storing the source materials is the Library of the Collegium Historicum of the Adam Mickiewicz University in Poznań.

<http://bch.amu.edu.pl>

The task was carried out within the framework of the competition “Social Responsibility of Science II – Support for Scientific Libraries”. The project entitled “Digitization of archival editions of scientific journals collected by the Library of the Coll. Historicum of Adam Mickiewicz University”. The project was co-financed from state budget funds granted by the Minister of Science within the framework of the Programme Social Responsibility of Science II. Support for Scientific Libraries (agreement no. BIBL/SP/0092/2024/02 of 05.12.2024). Total value of the project: PLN 247,236.00. Amount of co-financing: PLN 220,836.00.

UNIwersYTET
IM. ADAMA MICKIEWICZA
W POZNANIU

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Społeczna
Odpowiedzialność
Nauki II

Semaines. W program konferencji wpisana była również wycieczka do Kazanlyku (11 września), gdzie uczestnicy Semaines mieli możliwość zwiedzenia oryginału (istnieje również wierna kopia) słynnego trackiego grobowca kopułowego.

W Semaines Philippopolitaines wzięli udział uczeni z Czech, Grecji, Macedonii, Mołdawii, Niemiec, Polski, Rosji, Rumunii i Słowacji. Z Polski przyjechały trzy osoby: Jarosław Bodzek i Agata Kubala, reprezentujący Uniwersytet Jagielloński w Krakowie, oraz Jerzy Hatlas z Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Referaty, scharakteryzowane wyżej, wygłosili J. Bodzek i J. Hatlas.

Płowdiwską konferencję trakologiczną należy zaliczyć do przedsięwzięć udanych. Organizatorzy zadbali o właściwą atmosferę naukową, nie zapomnieli też o stronie towarzyskiej. Za cenny uznać wypada kontakt z badaczami miejscowymi, którzy udostępniili uczestnikom Semaines wyniki swoich badań szczegółowych, mało znanych poza Bułgarią, a w przypadku najnowszych odkryć archeologicznych – jeszcze nie opublikowanych.

Materiały z obrad zostaną zamieszczone, jak zapewniają Organizatorzy, w „Pulpudeva”, tom 7/8. Powinny się tam znaleźć teksty z dwóch ostatnich zjazdów (obecnego i sprzed czterech lat). To opóźnienie druku, w przypadku Semaines z roku 1990, jest wynikiem trudności finansowych, z jakimi w obecnej sytuacji borykają się koledzy bułgarscy. Można tylko żywić nadzieję, że zostaną one pomyślnie przezwyciężone i nie zagrażą samej idei Semaines Philippopolitaines. Jest to bowiem impreza ze wszech miar pożyteczna, ułatwiająca kontakt z gronem badaczy zajmujących się historią Traków i przeszłością antyczną Półwyspu Bałkańskiego, a przez to stymulująca badania naukowe w zakresie trakologii i – szerzej – bałkanistyki starożytnej.

Jerzy Hatlas, Agata Kubala

NOWE MUNICIPIA W MEZJI DOLNEJ

(Komunikat)

Na liście miast o rzymskim statusie prawnym w Mezji Dolnej (Moesia Inferior) znajdowały się do niedawna jedna *colonia* (Oescus) i cztery *municipia* (Troesmis, Tropaeum Traiani, Durostorum i Novae)¹. Odkrycia ostatnich lat pozwoliły jednak listę tę zweryfikować. Przybyły dokumenty, które upewniają, że status *municipium* miały także: Montana (nazwy nowożytnie: Ferdinandovo, Kutlovia, Mihajlovgrad, od 1993 Montana) i Noviodunum (Isaccea).

W przypadku Montany już wcześniej wysuwano pogląd, że miasto to było *municipium*². Niestety, brak dotąd jednoznacznych źródeł powodował, że nie było w tym względzie całkowitej pewności³. Od momentu opublikowania przez R. Vulpe znanych artykułów o koloniach i muni-

¹ L. Mrozewicz, *Rozwój ustroju municypalnego a postępy romanizacji w Mezji Dolnej*, Poznań 1982, s. 76-89; idem, *Res municipalis w Mezji Dolnej*, *Antiquitas VIII* (Acta Universitatis Wratislaviensis No 449), 1979, s. 139-145.

² RE 16 (1933), s. 201 (M. Fluss); KIPauly 3, s. 1417. Szerzej o historii Montany zob. V. Velkov, *Prinosi k'm istorijata na rimskite gradove v B'lgarija II. Montana (dn. Mihajlovgrad)*, w: *Čiprovc, Sofija* 1971, s. 105-114 = idem, *Roman cities in Bulgaria. Collected studies*, Amsterdam 1980, s. 85-101; idem, *Cities in Thrace and Dacia in Late Antiquity*, Amsterdam 1977, s. 89; Mrozewicz, *Rozwój ustroju*, s. 73-74, 78.

³ Za statusem municypalnym Montany mocno optował B. Gerov, *Beiträge zur Geschichte der römischen Provinzen Moesien und Thracien. Gesammelte Aufsätze*, Amsterdam 1980, s. 356; idem, *Zemevladenieto v rimska Trakija i Mizija (I-III v.)*, Sofija 1980, s. 78-79; także Velkov, *Prinosi*, s. 108-109; idem, *Roman cities*, s. 91.

cypiach w Mezji Dolnej⁴, utrwaliło się przekonanie, że Montana była centrum rozległego terytorium (*regio*), ze statusem quasi-municipalnym⁵. Źródła, które dopuszczały taki wniosek, to:

CIL III 12376 = InscrMont⁶ 4 (Montana), gdzie wymienieni są *castre(n)ses et cives Montane(n)ses*;

AE 1939, 248 = InscrMont 101 (Montana): [- - -]M]ontanus dec(urio) Mo[ntanensium] p(osuit);

AE 1967, 392 = InscrMont 152 (Dacia)⁷: M. Opellius Maximus [dec(urio)? Mo]ntanensium Herculi [.....]VENSIUM ex voto posuit;

CIL III 7451 = InscrMont 116 (Montana): [L(ucius) Ant(onius)] Proc[us] dec(urio) M(ontanensium?);

CIL III 7422 = (Labec): o(rnatus) o(rnamentis) d(ecurionalibus)⁸;

CIL III 12385 = Montana 59 (Gromšin): reg(io) Mont(anensium);

G. Aleksandrov, *Antični pametnici ot Montana (dn. Mihajlovgrad)*, Vekove VI, 5, 1977, s. 57 nr 12 = InscrMont 123 (Montana): [- - -] D(ecurio?) M(ontanensium?);

AE 1957, 342 = InscrMont 22 (Montana): reg(io) Mont(anensium);

AE 1969/1970, 577 = InscrMont 53 (Almus, Lom): r(egio) Mont[an(ensium)];

AE 1987, 881 = InscrMont 57: t(erritorium) M(ontanensium).

Jak wiadomo, dekuriów spotykamy nie tylko w miastach ze statusem *municipium* czy *colonia*, lecz również w tzw. quasi-municipiach, organizacjach stanowiących jakby etap wstępny do otrzymania praw municypalnych⁹. Wątpliwości rozwiązała dopiero nowa inskrypcja opublikowana przez Velizara Velkova¹⁰:

Dianae

pro sal(ute) Q(uinti)

Sabini(i) Ve

rani II v(iri) p

5 r(imi) Macrinus arc(arius) pos(uit) cur(ante)

Hilaro, Vite

lius d(edit) v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito)

⁴ R. Vulpe, *Le nombre des municipes de la Mésie Inferieure*, w: *Acta Antiqua Philippopolitana. Studia Historica et Philologica*, Serdicae 1963, s. 147-156; idem, *Studia Thracologica*, București 1976, s. 289-314.

⁵ Zob. Mrozewicz, *Res municipalis*, s. 139-146; idem, *Rozwój ustroju*, s. 73-74; idem, *Arystokracja municypalna w rzymskich prowincjach nad Renem i Dunajem w okresie Wczesnego Cesarstwa*, Poznań 1989, s. 102-103 nr 86-90, s. 108-109.

⁶ InscrMont = V. Velkov, G. Aleksandrov, *Epigrafski pametnici ot Montana i rajona* (= Montana, 2), Montana 1994.

⁷ Pozostałe wydania: C. S. Nicolăescu, w: *Revista Muzeelor* II, 3, 1965, s. 205; C. Daicoviciu, w: *Acta Musei Napocensis* II, 1965, s. 654; D. Tudor, w: *Latomus* XXV, 4, 1966, s. 847-848; idem, *Oltenia romană*³, București 1978, s. 151.

⁸ Inskrypcja znaleziona została w Pomodiana (Labec) w okolicach Almus (Lom), tj. na terytorium należącym do Montany, i tylko na tej podstawie zaliczana jest do jej zespołu, zob. Mrozewicz, *Arystokracja municypalna*, s. 273 przypis 811. O zasięgu *regio Montanensium*: B. Gerov, *Zemevladenieto*, s. 78-79; Mrozewicz, *Rozwój ustroju*, s. 73.

⁹ O *regiones* i *territoria* jako jednostkach quasi-municipalnych w Mezji Dolnej zob. Mrozewicz, *Rozwój ustroju*, s. 71-75; por. E. Doruțiu - Boilă, *Inscriptiones Scythiae Minoris V*, București 1980, s. 192-193 nr 158 (Troesmis): [q(uin)q(u)ennalis] canab(ensium) et dec(urio) Troesm(ensium); ibid., s. 102 nr 77 (Capidava): quinquennalis territo[r]ii Capidavensis; AE 1953, 11 (Aquincum): dec(urio) canab(arum); AE 1972, 363 (Aquincum): dec(urio) kan(abarum); decuriones in civitates (z Germanii Górnej): Mrozewicz, *Arystokracja municypalna*, s. 45-49.

¹⁰ V. Velkov, *Montana - castra et civitas*, GNM VIII, 1992, s. 397 = InscrMont 12.

Duumviri stali na czele kolonii i municypów, nie spotykamy ich w quasi-municypach¹¹. Inskrypcja Q. Sabinius Verus jest więc dowodem, że Montana była *municipium*.

V. Velkov pokusił się także o postawienie pytania o czas nadania Montanie statusu miasta rzymskiego. Sądził on, że odpowiedzi na to dostarcza inna z kolei inskrypcja, dotąd niepublikowana¹²:

Deanae et Apoll(ini) sac(rum)
pro salute T(iti) Ael(ii) H[a]
driani Anton(ini) Aug(usti)
Pii et M(arci) Aur(elii) Ver(i) Ca[es(aris)]
5 et advent(u) L(ucii) Iul(ii) Sev[er]
ri co(n)s(ularis) l(egati) Au(gusti) pr(o) (praetore) L(ucius) Iul(ius)
Macedo b(ene)f(iciarius) co(n)s(ularis)

Tekst ten powstał dla upamiętnienia wizyty (*adventus*) w Montanie namiestnika Mezji Dolnej w latach 159-160¹³, L. Iuliusa Statiliusa Severusa. Znamy stąd jeszcze trzy inne inskrypcje wzniesione mu *pro salute*¹⁴. Może to być dowodem szczególnego zaangażowania tego namiestnika w sprawę Montany. V. Velkov przyjął, że wiązało się to właśnie z podniesieniem tego ośrodka do rangi *municipium*. Całą „operację” przeprowadzać miał *beneficiarius* namiestnika prowincji, L. Iulius Macedo¹⁵.

Jest to oczywiście supozycja teoretyczna¹⁶. Argumentem w rozumowaniu V. Velkova jest inskrypcja z Troesmis, wymieniająca tego samego namiestnika. Jest to bardzo ważny dokument dla dziejów Troesmis, ponieważ występuje w nim, obok L. Iuliusa Statiliusa Severusa, weteran legionu V Macedońskiego, który był [q(uin)q(uennalis) c]lanab(ensium) et dec(urio) Troesm(ensium)¹⁷. Zdaniem V. Velkova oznacza to, że Troesmis był już w tym czasie *municipium*, a status ten otrzymał właśnie w okresie namiestnictwa Statiliusa Severusa. Oznaczałoby to zarazem, że zaangażowanie tego namiestnika w municypalizowanie Mezji Dolnej było dużo większe, ponieważ status miasta rzymskiego miała z jego rąk otrzymać również Montana¹⁸.

Rzecz jest o tyle skomplikowana, że termin *dec(urio) Troesm(ensium)* niekoniecznie oznaczać musi municypalny status Troesmis. W literaturze fachowej przyjmuje się, że do tej rangi Troesmis podniesiony został dopiero po, ale niekoniecznie bezpośrednio, wymarszu legionu V Macedońskiego na stałe do Dacji, tj. po roku 166. Przeważa pogląd, że ta właśnie inskrypcja poświadcza istnienie w pobliżu twierdzy legionu V Macedońskiego dualizmu osadniczego: wojskowych

¹¹ O IIviri zob. W. Langhammer, *Die rechtliche und soziale Stellung der Magistratus municipales und der Decuriones*, Wiesbaden 1973, s. 62-149, z wcześniejszą literaturą.

¹² Velkov, *Montana – castra et civitas*, s. 398 = InscrMont 49.

¹³ A. Stein, *Die Legaten von Moesien*, Budapest 1940, s. 75-76; B. E. Thomasson, *Laterculi praesidium*, I, Göteborg 1984, s. 89. Cf. PIR² I 588.

¹⁴ CIL III 12371 = InscrMont 51; AE 1987, 879 = InscrMont 50; AE 1987, 889 = InscrMont 52.

¹⁵ Pogląd ten powtórzony został w InscrMont, s. 9, 25-26.

¹⁶ Już wcześniej V. Velkov zakładał, że status municypalny Montana mogła otrzymać w latach 161-163 (*Roman cities*, s. 91).

¹⁷ AE 1960, 337 = E. Doruțiu-Boilă, *Inscr. Scythiae Minoris V*, s. 192-193 nr 158.

¹⁸ W zbiorze InscrMont pod nr 139 znajduje się inskrypcja, dotąd niepublikowana, która również może potwierdzać status municypalny Montany, przy założeniu, że właściwie rozwiązuje się skrót MM:

[— — — —]

[— —]AGOSVB

[— —]LISITAN M(unicipio?) M(ontanensium?)

[— ex] vo(to) pos(uit).

canabae i cywilnego *vicus*, z quasi-municipalną organizacją. *Dec(urio) Troesm(ensium)* związany byłby właśnie z tym *vicus*¹⁹.

Przypomnieć należy także jeszcze inną koncepcję badawczą, dotyczącą czasu i okoliczności nadania praw municypalnych miastom rzymskim na terenie Dobruży. Otóż zgodnie z nią, Troesmis prawa municypalne otrzymał miał dopiero w okresie Septimiusa Severa²⁰. Źródła bowiem, mówiące *expressis verbis* czy to o *municipium Troesmense*, czy też wymieniające właściwych dla niego urzędników, pojawiają się dopiero w początkach III wieku.

W świetle więc aktualnego stanu źródeł pozostawić musimy jako kwestię otwartą pytanie o datę podniesienia Montany do rangi *municipium*. Teza V. Velkova może zostać zaakceptowana tylko pod warunkiem, że pojawią się nowe dane, które potwierdziłyby, że rzeczywiście w roku 160 Troesmis był już *municipium*, lub też kolejne źródła odnośnie do Montany, które by jednoznacznie wskazały czas nadania temu ośrodkowi *status municipalis*.

Jeśli problem Montany rozważany był w literaturze fachowej już od początków naszego wieku, tak sprawa Noviodunum²¹ jest całkowitą niespodzianką. Nikt nie przypuszczał, że również w odniesieniu do tego ośrodka uzyskamy informacje o jego municypalnym charakterze. Zauważamy je inskrypcji łacińskiej, znalezionej w ruinach Dinogetia (Garvăn) i opublikowanej przez rumuńskiego badacza Alexandru Barnea²²:

[.....]
[...]*AV* (?)
[quae]stori
municip(ii) Novi
5 od(uni)

Mimo fragmentarycznego zachowania, tekst nie pozostawia najmniejszej wątpliwości. Noviodunum miało status *municipium*. Pozostaje kwestia daty nadania praw miejskich. A. Barnea opowiada się za okresem panowania Sewerów²³, co ze wszech miar wydaje się prawdopodobne. Ponieważ kamień anonimowego kwestora z Noviodunum znaleziony został w Dinogetia, leżącej w pewnym oddaleniu na zachód od Noviodunum, rodzi się pytanie o ewentualny zasięg jego *territorium municipale*. Nie jest to jednak kwestia możliwa do rozstrzygnięcia w tej chwili. Nie można bowiem także wykluczyć zupełnie przypadkowego „zawędrowania” kamienia z Noviodunum lub jego okolicy do Dinogetia, gdzie użyty został w późnoantycznych konstrukcjach obronnych.

Przedstawione dane każą z dużo większą ostrożnością spoglądać na zagadnienia urbanizacyjne i municypalizacyjne w Mezji Dolnej. Musimy się bowiem liczyć z możliwością dalszej weryfikacji naszej wiedzy, zwłaszcza że pozostaje ona w znacznej mierze ułomna. Boris Gerov przypuszczał, że obok znanych już municypaliów status miasta rzymskiego miały także Melta

¹⁹ Zob. R. Vulpe, *Canabenses et Troesmensenses*, SCIV 4, 1953, s. 557-579; idem, *Studia Thracologica*, București 1976, s. 291; E. Doruțiu - Boilă, *Inscr. Scythiae Minoris V*, s. 193-194; A. Barnea, *Municipium Noviodunum. Nouvelles données épigraphiques*, Dacia 32, 1988, s. 58-59.

²⁰ E. Doruțiu - Boilă, *Über den Zeitpunkt der Verleihung des Munizipalrechts in Scythia Minor*, Dacia 22, 1978, s. 247.

²¹ RE 17 (1937), s. 1191-1194 (E. Polaschek); J. Weiss, *Die Dobruška in Altertum*, Sarajevo 1911, s. 53; *Istoria României*, I, București 1960, s. 486; A. Suceveanu, *Viața economică în Dobrogea romană*, București 1977, s. 59-61, 97-98, 133-135, 158-159; Velkov, *Cities in Thrace and Dacia*, s. 110; Mrozewicz, *Rozwój ustroju*, s. 41-42.

²² A. Barnea, *Municipium Noviodunum. Nouvelles données épigraphiques*, Dacia 32, 1988, s. 53-60.

²³ Ibidem, s. 55.

(Loveč) i Augustae (Harlec)²⁴. Do ich kategorii zaliczyć by chyba trzeba również Čomakovci, którego nazwa antyczna pozostaje nieznana²⁵. W kontekście tym nasuwają się pewne analogie z Panonią, skąd dla odmiany znamy szereg municypów tylko z nazwy, a materiał archeologiczny w ogóle nie potwierdza rozwoju urbanistycznego, jaki należałoby łączyć z ich statusem municypalnym²⁶. Być może więc, że i w Mezji Dolnej municypalizacja miała w wielu przypadkach charakter czysto formalny, nie wychodząc poza zwykłe deklaracje o charakterze prawnym.

Leszek Mrozewicz

²⁴ Idem, *Beiträge*, s. 356: „Zu den von Vulpe angeführten vier Municipien – Novae, Tropaeum Traiani, Durostorum und Troesmis – sollen vielleicht noch Montana und Melta hinzukommen, obwohl sie bisher nicht ausdrücklich bezeugt worden sind”; idem, *Romanizm i među Dunava i Balkana od Hadrian do Konstantin Veliki*, GSUFF 47, 1950/1952, s. 90 (Augustae); zob. Mrozewicz, *Rozwój ustroju*, s. 78.

²⁵ Literatura i zarys problemu: Mrozewicz, *Rozwój ustroju*, s. 44–45.

²⁶ Por. F. Kolb, *Die Stadt im Altertum*, München 1984, s. 183; Mrozewicz, *Arystokracja municypalna*, s. 27.

KONSUL T. FLAVIUS CLAUDIANUS

Odkryty przed kilkoma laty dyplom wojskowy z Koptos datowany jest nazwiskami dwóch konsulów dodatkowych 179 roku, Titusa Flaviusa Claudianusa i Luciusa Aemiliusa Iuncusa¹. Iuncus został wymieniony w żywocie Kommodusa jako *vir consularis* wygnany przez cesarza w 183 roku, Claudianus natomiast jest postacią nową, dotąd nieznaną².

W źródłach datowanych na drugą połowę II wieku lub pierwszą połowę III występuje kilka osób noszących to nazwisko. Są to:

1. Fl(avius) Claudianus – znany z inskrypcji IGR I 771, utożsamiony przez A. Steiną z legatem Tracji z czasów współrzędów Septymiusza Sewera i Karakalli lub z lat 211–213³.

2. T. Fl(avius) Claudianus – trybun wojskowy legionu XXII *Primigenia pia fidelis*, znany z inskrypcji z Mogontiacum (CIL XIII 11801), pochodzącej z końca II wieku lub z początku III wieku⁴.

3. T. Flavius Claudianus – *clarissimus vir* wymieniony na rurze wodociągowej z Ardei⁵.

4. T. Flavius Claudianus – konsul i augur znany z inskrypcji rzymskiej ufundowanej przez syna⁶.

Problematiczne jest utożsamianie nowego konsula z którąkolwiek z wyżej wymienionych osób. Kariery legata Tracji i trybuna legionu XXII *Primigenia* przypadają na czasy nieco późniejsze niż konsulat tytułowego Claudianusa.

T. Flavius Claudianus znany z napisu z Ardei mógłby być konsulem 179 roku, ale brak jakichkolwiek dowodów podtrzymujących tę hipotezę.

Pozostaje ostatni z podanych kandydatów. Jedyna wymieniająca go inskrypcja brzmi:

T. Fl. Quirina | Claudiano | cos. auguri | Flavius Pius | patri optimo.

¹ Dyplom z Koptos; AE 1990, 1023 za C. Römer, w: ZPE 82, 1990, s. 137–153.

² SHA Commodus 4,11: „In exilium autem acti sunt Aemilius Iuncus et Atilius Severus consules”. Biograf użył formy „konsulowie”, lecz chodzi oczywiście o byłych konsulów.

³ A. Stein, *Römische Reichsbeamte der Provinz Thracia*, Sarajevo 1920, s. 50.

⁴ E. Groag w PIR² F 236 uważa, że trybun legionu XXII mógłby być konsulem wymienionym w inskrypcji CIL VI 1413, lecz hipotezę tę sam uznał za mało prawdopodobną.

⁵ CIL X 6767 = CIL XV 7785.

⁶ CIL VI 1413.